

Kulturhistorisk förstudie

Alseda - Järnforsen

Inför ombyggnation av väg 127

Alseda, Skirö och Ökna socken i Vetlanda kommun samt
Järeda socken i Hultfreds kommun
Jönköpings och Kalmar län

Rapport, foto och renritningar: Jan Borg & Nicholas Nilsson

Digital kartbearbetning: Åsa Björk & Nicholas Nilsson

Grafisk design: Åsa Björck

Tryckning och distribution: Marita Tidblom och Lars-Göran Gustafsson

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd: Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet.

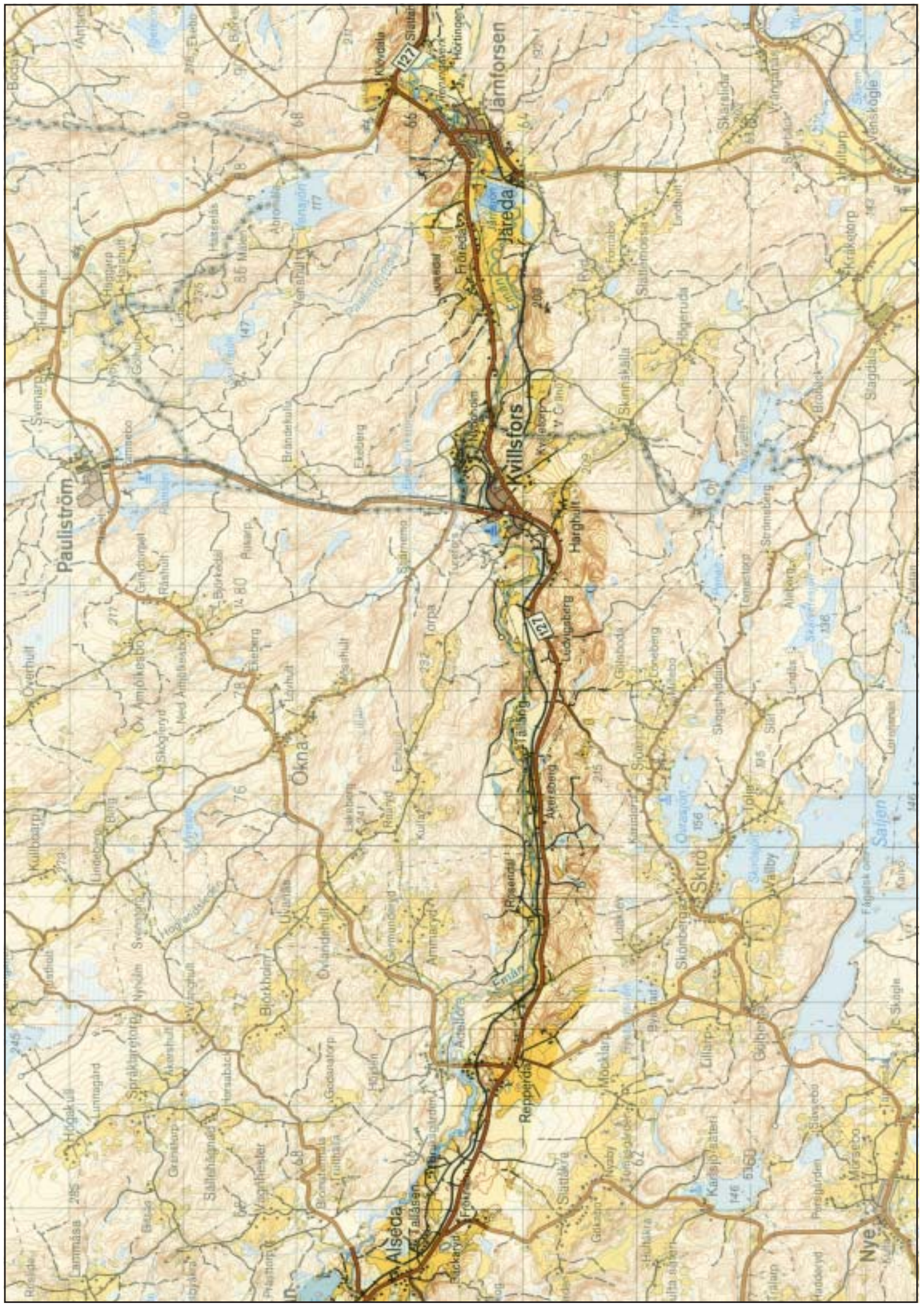
Medgivande 940133

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping. Tel: 036-30 18 00. E-post: info@jkpglm.se, www.jkpglm.se

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2003

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	5
Omfattning	5
Målsättning och metod	5
Topografi	5
Fornlämnings- och kulturmiljö	5
<i>Stenålder 6 Bronsålder 6 Äldre järnålder 7</i>	
<i>Yngre järnålder 8 Medeltid 9 Historisk tid 11</i>	
<i>Övriga lämningar 12</i>	
Riksintressen	13
<i>Riksintresse nr 27, repperda, Vetlanda kommun 13</i>	
<i>Riksintresse nr 28 Ädelfors, Vetlanda kommun 14</i>	
<i>Riksintresse nr 73 Klövdala, Hultsfreds kommun 14</i>	
Odlingslandskapets natur- och kulturmiljövården	14
<i>Kulturmiljövården i Jönköpings län 15 Kultur-</i>	
<i>miljövården i Kalmar län 16</i>	
SAMMANFATTNING	17
Åtgärdsförslag	17
TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	18
REFERENSER	19
Tryckta källor	19
Otryckta källor	20
Arkiv	20
Kartunderlag	20
FIGURFÖRTECKNING	21
BILAGEFÖRTECKNING	21

INLEDNING

Under perioden juli till september 2003 har en kulturhistorisk förstudie utförts för en sträcka längs med väg 127. Beställare var Vägverket konsult, Affärsområde Sydöst. Förstudieområdet börjar strax öster om Alseda och fortsätter till Järnforsen vilket innebär att både Jönköpings och Kalmar län berörs. Inom Jönköpings län löper vägen genom Vetlanda kommun och för denna etapp ansvarar Jan Borg, antikvarie vid Jönköpings läns museum. Inom Kalmar län löper vägen genom Hultsfreds kommun och för denna etapp ansvarar Nicholas Nilsson, antikvarie vid Kalmar läns museum.

OMFATTNING

Det aktuella området för den kulturhistoriska förstudien börjar precis öster om Alseda i Jönköpings län och sträcker något öster om Järnforsen i Kalmar län. Området bildar en ca 1 km bred korridor med väg 127 som mittlinje. Den totala sträckan är ca 24 km lång.

MÅLSÄTTNING OCH METOD

Den kulturhistoriska utredningen syftar till att redovisa och sammanfatta de kända kulturhistoriska värdena inom det aktuella området. Först kommer en kronologisk genomgång av kända lämningar och fornlämningsmiljöer, därefter presenteras de riksintressen som kan komma att beröras och odlingslandskapets kulturmiljöer som anses särskilt värda att bevara. Sist i rapporten finns kartor med markerade forn- och kulturlämningar.

Till grund för rapporten ligger en byråmässig genomgång av arkiv, fornlämningsregister, äldre kartmaterial, litteratur och fältbesiktning.

TOPOGRAFI

Utredningsområdet löper i stora drag i öst-västlig riktning i Emåns dalgång. Inom Jönköpings län ligger väg 127 söder om Emån hela den aktuella sträckan medan den inom Kalmar län löper på Emåns norra sida. Landskapet närmast ån är relativt flackt. Till stora delar består det av ängs eller åkermark. Uppodlad mark återfinns annars i första hand kring de samhällen som passeras av väg 127. Vägen löper till största delen genom mer höglänt kuperad skogsterräng där moränmark är dominerande.

FORNÄMNINGS- OCH KULTURMILJÖ

Inom Jönköpings län berörs tre socknar av förstudieområdet: Alseda, Skirö och Ökna. Inom Kalmar län berörs endast Järeda socken. Här kommer de kända fornlämningarna och kulturlämningarna att presenteras kronologiskt.

Figur 1 (till vänster). Utdrag ur Blå kartans blad 64 med skala 1:100 000. De mörka partierna på kartan visar det ungefärliga undersökningsområdet.

Stenålder

Under förhistorien har vattenvägarna visat sig vara av stor betydelse och den tidigaste invandringen till länet antas ha följt dessa vattendrag (Dedring 2001, 51). Tidigare erfarenheter har visat att under mesolitikum (jägerstenåldern ca 8 300–4 000 f Kr) är boplatserna ofta lokaliserade i närheten av vattendrag (Persson 1997, s 18). En pollenanalytisk undersökning har utförts på ett prov taget ca 400 m norr om Alseda kyrka. Det visar att fastmarkerna i området dominerades av ek, lind och hassel men också att tall troligtvis varit vanlig. På fuktigare marker tycks björk och al varit de dominerande träslagen. Från tiden 3 000–2 000 f Kr har pollen från svartkämpar påträffats vilket kan antyda att någon form av skogsarbete pågått i området (Björkman & Regnéll 2000).

Endast ett fåtal indikationer som kan härstamma från mesolitikum finns inom de tre berörda socknarna i Jönköpings län. Det är bl a två trindyxor från Ökna sn, RAÄ 30. Utifrån uppgifterna om yxorna som finns tillgängliga i arkivet kan man inte med bestämdhet avgöra om de verkligen är från mesolitikum, de kan även vara från tidigneolitikum. De eventuella mesolitiska fynden kommer i första hand från de tre socknarnas östra delar. Material från neolitikum (bondestenåldern ca 4 000–1 800 f Kr) har hittats i alla de tre socknarna men tyngdpunkten ligger fortfarande i den östra delen, i synnerhet i Skirö sn där bl a fyra hållkistor finns registrerade. De vanligast fynden från denna period är enkla skafthålsyxor.

Anmärkningsvärd är den nästan totala avsaknaden av registrerade fyndplatser för flintavslag samt boplatser. Normalt sett brukar vara dessa vara vanliga fyndposter. Men ser man till fyndfördelningen mellan fyndindikationer av bergart och flinta över hela länet, så visar det sig att förekomsten av bergart ökar i andel i länets östra delar (Löthman 1988, s 17; Löthman & Varenius 1987, s 59). Att fyndmaterialet till stor del består av bergart, som både är svårare att hitta samt att bedöma kan vara en förklaring till de få fyndposterna från området.

Merparten av de registrerade lämningarna inom den del av förstudieområdet som ligger i Kalmar län kan tillföras stenålder. Några boplatser kring Järnsjön har undersökts och kan ges en datering till mesolitikum (Rosberg, 1994a, b, c). En hel del lösfynd finns i området och dessa verkar ligga i tiden senmesolitikum/neolitikum.

Bronsålder

Under bronsålder får bosättningarna en större spridning i landskapet än under föregående period. Troligtvis beror det på en mer varierad ekonomi där djurhållning och jordbruk får en allt mer framträdande roll. Boplatser i närheten av vatten försvinner inte men fler lämningar dyker upp i inlandsregionerna.

Begravningskicket med hällkistor i rösen används fortfarande under bronsåldern vilket gör det svårt att bedöma deras ålder utan att undersöka dem. Vad som däremot är nytt under bronsåldern är de större rösen och högar som ofta anlagts på höjder och liksom boplatserna kan de påträffas både i närheten av vatten samt i skogsmark.

Att skilja vissa neolitiska artefakter från bronsålderns kan vara mycket svårt då samma typer av t ex enkla skafthålsyxor används under båda tidsperioderna. Inga större mängder föremål från bronsåldern har påträffats inom de tre socknarna men två holkyxor från Skirö sn bör nämnas.

Sammantaget kan man konstatera att en viss kontinuitet från stenålder till bronsåldern förekommer inom undersökningsområdet men tyngdpunkten är nu förskjutet västerut. Flest lämningar hittar man inom Alseda sn och något färre inom Skirö sn. I Ökna sn finns det endast två bronsåldersindikationer (Löthman 1988, 19). Den kända fornlämningsbilden från bronsåldern domineras av större ensamliggande rösen.

Lämningar från bronsålder inom kalmardelen är få. Endast två fynd av flintdolkar finns registrerade.

Äldre järnålder

Järnåldern brukar delas upp i en äldre och en yngre del. Den äldre börjar ca 500 f Kr och sträcker sig till ca 400 e Kr och innefattar således förromersk och romersk järnålder.

Från förromersk järnålder, ca 400 f Kr–Kr f, är väldigt få lämningar kända i Jönköpings län och i de aktuella socknarna finns det varken några kända boplatser eller gravar. Undersökningar från andra delar av Sverige har visat att gravarna från förromersk järnålder oftast är låga stensättningar som sällan kan ses innan de torvats av (Dederling 2001, s 61). Frånvaron av kända spår efter människors aktiviteter betyder inte att ingen befunnit sig i dessa trakter. Vid undersökning av fossil åkermark i Skirö sn daterades en stensatt terrass och det visade sig att den anlagts mellan 360–100 f Kr (Vestbö-Franzén 1997, s 203).

Från romersk järnålder, ca Kr f–400 e Kr, finns det spår i Alseda och Skirö socknar. Gravtyperna från denna period är avsevärt enklare att upptäcka än de från föregående period. Nu markeras de ofta ovan jord av t ex resta stenar, klumpstenar, dommarringar och kvadratisk stensättningar. Fortfarande är materialet relativt litet men några lämningar har påträffats från perioden.

I Alseda sn finns ett gravfält, RAÄ 3, från romersk järnålder vilket består av resta stenar och klumpformiga stenar. Det är beläget i anslutning till vattendrag och i terräng som påminner om nu aktuellt utredningsområde. I Skirö sn ligger en ensamliggande kvadratisk

stensättning, RAÄ 30, och även denna har anlagts på en höjd exponerad mot vatten.

De lämningar i Järeda sn som kan hänföras till äldre järnålder är främst gravar. Ett gravfält kan sannolikt dateras till denna period medan två stensättningar möjligtvis kan ha samma datering, även om de också kan vara av både äldre eller yngre datum.

Yngre järnålder

Den yngre järnåldern, ca 400–1050 e Kr, innefattar folkvandringstid, vendeltid och vikingatid. Som nämndes i förra avsnittet är spåren från äldre järnålder mycket få, men under den yngre järnåldern tycks en ny expansion ta sin början.

Under den senare delen av perioden sker en förändring av vegetationen. Kring år 1000 har granen etablerat sig i skogarna men även inslag av bok förekommer nu. Klimatet blir något kallare vilket kan bidra till vissa förändringar inom resursutnyttjandet. Under årets kallaste månader kan djuren inte längre gå ute, utan behöver stallas. För att kunna utfodra djuren under dessa perioder uppstår ängsbruket, från vilket fodret kan lagras tills dess att det behövs. Det blir nu ett öppnare landskap än tidigare vilket en ökning av pollen efter t ex gräs och halvgräs indikerar. En orsak till detta är just ökningen av ängs- och betesmark. I pollenprovet som tidigare nämnts påträffas även spåren efter odlade grödor, korn, vid denna tidpunkt (Björkman & Regnéll 2000).

Under yngre järnålder ökar antalet fornlämningar markant jämfört med tidigare perioder. De kända boplatserna är fortfarande mycket få och en förklaring till detta är troligtvis att det finns en platskontinuitet från järnålderns bebyggelse till den medeltida och i vissa fall ända fram till den moderna. Resultatet blir att gravarna fortfarande är de lämningar som vi bäst känner till. Gravfälten anses ofta vara boplatssindikerande under yngre järnålder dvs att de anlagts som gårds- eller bygravfält i närheten av tillhörande bebyggelse. Det har visat sig vara möjligt att påvisa stora likheter i lokaliseringen av järnålderns gravfält och den medeltida bebyggelsen i det äldre kartmaterialet. Förmodligen har jordarnas bördighet varit avgörande för bosättningarnas placering. De bästa jordarna har valts ut och vid dessa har man sedan stannat kvar (Löthman & Varenius 1987, s 80).

Inom Alseda sn är tre gravfält av yngre järnålderskaraktär registrerade, varav två ligger mycket nära det nu aktuella förstudieområdet. I samband med vägomläggningen genom Alseda påträffades ett överplöjt höggravfält från vikingatiden (Vestbö 1994:2). Tidigare har det omnämnts vid två tillfällen. Första gången var under 1690-talet då det skrevs att det fanns ättegravar i området och andra gången var 1917 då det skrevs att det på Alseda prästgårds mark fanns mindre rör som

antogs vara gravar (Vestbö 1994:1). 1999 undersöktes en del av gravfältet och det kunde konstateras att det rörde sig om högar från vikingatiden (Nordström, d nr 236/99). På grund av senare tiders jordbruk hade högarna plöjts ut och jämnats med marken så att inget av dem längre var synligt innan matjordslagret schaktats bort. Bosättningarna från tiden då gravarna anlades har ännu inte påträffats men de bör finnas i närheten.

I Repperda ligger ytterligare ett gravfält från yngre järnåldern, RAÄ 19. I fornlämningen ingår 130 gravar av olik karaktär; 40 stensättningar, 30 högar och 60 rösen (Frykman 1981, s 127). Inte heller här har någon närliggande boplats påträffats än. Fornlämningen ingår i en större miljö med lämningar från flera tidsperioder, området är klassificerat som riksintresse, nr 27 (Länsstyrelsen 1996, s 77–79).

Längs med väg 127 finns två runstenar. I Alseda samhälle, vid kyrkan, står en av dem, Sm 85. Den står inte på sin ursprungliga plats men antas inte ha flyttats någon längre sträcka (Varenius, Gustavson & Agertz 2002, s 330). Den andra, Sm 89, står i Repperda direkt intill dagens väg. Delar av ytterligare en runsten har påträffats i Repperda, Sm 87. Den var tidigare känd men försvann under en period och det visade sig att den använts som byggmaterial. Nu har den återfunnits inom fastigheten Repperda 1:15. Runstenen planeras att återresas i anslutning till den plats där den nu påträffades under våren 2004, vilket kommer att bli i närheten av nuvarande vägsträckning.

Runstenar antyder att vägen haft samma sträckning sedan 1000-talet och det stora gravfältet vittnar om bofast befolkning under järnåldern (Frykman 1981, s 127).

Sammantaget kan det konstateras att det finns gott om lämningar från yngre järnålder i området. Ovan har endast ett mindre antal kategorier nämnts, t ex har inte agrarhistoriska lämningar eller spår efter järnframställning tagits upp. Det samlade helhetsintrycket blir ändå att inom Jönköpings län är koncentrationen av fornlämningar högst i den västra delen av vägsträckningen.

På kalmarsidan finns inte så många lämningar från yngre järnålder. En boplats vid Järnsjön har undersökts och har genom ¹⁴C-analys daterats till yngre järnålder (Rosberg, 1994b).

Medeltid

I fornlämningsregistret finns inte speciellt många lämningar som med säkerhet kan dateras till medeltiden genom en byråmässig genomgång. Men för att få en bild av bebyggelsen kan man bl a se till ortnamnen. Längst med vägsträckningen kan man finna flera ortnamn med belägg från medeltiden. Ädelfors hette tidigare Djugafors eller Dyafors och tillsammans med Ämmaryd och Germunderyd kan de

ning av land för odling förekommer. Det medför att fler lämningar kan förväntas påträffas i skogsmark mellan bebyggda områden.

Historisk tid

Från historisk tid härstammar olika typer av spår efter skogsbruk, tjärbränning samt kolbottnar. Dessa tillsammans med torpen och milstenarna utgör vanliga lämningar från historisk tid. Kolbottnarnas status som forn- eller kulturlämning har inte riktigt fastställts och har därför endast undantagsvis medtagits i fornlämningsregistren. Det medför att man kan förvänta sig att finna fler kolbottnar inom det aktuella området än vad som nu finns registrerade. Kolningen ökade i samband med gruvdriften tog fart under 1600-talet men ett flertal kolbottnar har använts ända in på 1900-talet (Engman 2003, s 19–20).

Även uppgifterna om torpen i registren måste behandlas med viss källkritik. Vid revideringsinventeringen kom de att registreras i olika hög grad i olika socknar (Engman 2003, s 19–20). Utöver de torp som finns markerade och upptagna i fornminnesregistret (se bilagor) kan ytterligare ett antal förväntas påträffas. I det äldre kartmaterialet finns bebyggelse markerad som inte är utsatt på nyare kartor, och grunder eller andra spår efter dessa gårdar och torp kan mycket väl finnas kvar i marken.

Figur 3. Utdrag ur Repperda LS 1844–47. Alseda Akt 63. Excerpterad och rektifierad av Fredrik Engman. Skala 1:10 000.

På laga skifteskartan över Repperda från 1847 framgår det att byn vid denna tidpunkt bestod av fler bygnader än den gör i dagsläget, vilket även gäller för fler av samhällena längst med vägen. Samma karta visar även att det funnits bebyggelse inom fastigheterna Repperda 13:1, 13:2, 8:4, 7:5, 7:16, 4:7, 8:1, 1:15, 5:4, 4:8 och 4:4 som ej är upptagna i fornminnesregistret.

Från Järeda sn, Kalmar län finns det åtta lämningar av torp registrerade inom undersökningsområdet. Åldern på dessa är svårt att säga något om eftersom det inte utförts någon studie av historiska kartor i detta området. De torp som nämnts överges alla inom loppet av 60 år, 1870–1930.

Milstolparna började användas under 1600-talet och var en framtvungad åtgärd av ett alltmer omfattande resandet i riket. Ett stort problem var dock att avståndsbedömningen varierade mellan olika regioner och därmed var det tvunget att skapa en enhetlig avståndsbedömning, en riktig mil. Ett enhetligt system för vägar och avstånd var av vikt för de resenärer som reste i kronans tjänst. För att dessa skulle få erforderlig ersättning var ett enhetligt avståndssystem nödvändigt. Även för de skjutsbönder som transporterade de resande innebar detta att de fick korrekt ersättning för sina transporter. Under 1700-talet övergår kontrollen av milstenar mer och mer till de skjutsansvariga i stället för som tidigare av länsstyrelsen. Milstolparna var i funktion i ca 250 år (Nordin, s 3–5).

Fyra milstolpar och ett milstolpspostament finns registrerat inom förstudieområdet i Jönköpings län.

Inom det specificerade vägarbetsområdet i Kalmar län finns det en milstolpe samt två väghållningstenar. Väghållningstenarna anger vilken gård som innehade ansvaret för väghållningen. Milstenen är från 1841.

Övriga lämningar

Under kategorin övriga lämningar har en del av de lämningar placerats som är svåra att datera enbart genom en byråmässig genomgång.

En av de mest svårbedömda lämningarna är den fossila åkermarken. Till fossil åker räknas bl a terrasser och röjningsrösen. Som tidigare nämnts har en stensatt terrass i Skirö sn daterats till äldre järnålder. Men undersökningar från andra delar av landet har daterat röjningsrösen från stenåldern och fram till historisk tid. Den fossila åkermarken behandlades inte konsekvent då den reviderade fornminnesinventeringen genomfördes. Och därför kan det finnas områden med, i första hand, röjningsrösen som inte registrerats.

Platser med namn och tradition är en kategori som kan vara svår att hantera ur ett antikvariskt perspektiv. I flera fall finns endast en historia som inte kan knytas till en specifik fornlämning vilket gör dem svåra att hantera (Engman 2003, s 20).

RIKSINTRESSEN

Kunskapen om hur vår omgivning utvecklats, och vad som finns bevarat av värdefulla kulturmiljöer är en förutsättning för att vi ska kunna förvalta och bruka dessa gemensamma resurser. Riksintresseområden för kulturmiljövården utgörs av ett antal miljöer i länet som ansetts särskilt värdefulla (Länsstyrelsen 1996, s 3). Följande riksintressen omfattas av förstudien.

Riksintresse nr 27 Repperda, Vetlanda kommun

Motiv för urval

Gravfältet i den norra delen vittnar om att människan varit verksam i området sedan åtminstone 1000-talet. En runsten, ett antal fornåkrar och stenröjda åkrar visualiserar historisk kontinuitet från förhistorisk tid. Repperda som genomgått såväl storskifte som laga skifte rymmer länets mäktigaste stenmurar, med en bredd omkring fyra meter, upplagda under 1860-talet som nödhjälsarbete. Stenmurarna är med hänsyn till sin storlek mycket ovanliga och representerar ett stort agrarhistoriskt samt samhällshistoriskt värde. Bebyggelsen som främst ligger söder om huvudvägen är uppförd i trä under 1800-talet eller 1900-talet. Bebyggelsen, som huvudsakligen utgörs av gårdar med för trakten stora ekonomibyggnader, rymmer även ett missionshus samt ett före detta gästgiveri. Bebyggelsen har ett högt arkitekturhistoriskt värde som exempel på 1800-talets småländska träbyggnadskonst. Kommunikationsmässigt har Repperda i äldre tider utgjort en viktig nod i ett större vägnät med gästgiverifunktion. (Länsstyrelsen 1996, s 79)

Figur 4. Utdrag ur Ekonomiska kartan 6F 2e. Efter Länsstyrelsen 1996, s 77. Skala 1:30000.

Riksintresse nr 28 Ädelfors, Vetlanda kommun

Motiv för urval

Ädelfors guldgruva var den första guldgruvan som togs i drift i Sydsverige. Driften var igång mellan 1741 och 1917. Gruv- och bruksmiljön innehåller lämningar från 1700- och 1800-tal efter Sydsveriges enda guldgruva samt från 1800-talets järnbruk vid Emån. Bruksmiljön innehåller endast delar av de ursprungligen betydligt flera anläggningar. Bruksherrgården är numera onbyggd och moderniserad. Rester av byggnader från brukstiden finns bevarade, bl a ett våghus, ett stenmagasin som delvis användes som arkiv för bruket, bostadshus och masugnslämningar. Stenmagasinet som visserligen användes av bruket har inget direkt samband med själva driften. Gruvmiljön visar på sammanhangen vid guldbrytningen. Inom området finns ett gruvfält med gruvhål och dagorter av skilda storlekar, samt ett i nutid uppfört bokverk där malmen krossas (Länsstyrelsen 1996, s 81).

Riksintresse nr 73 Klövdala, Hultsfreds kommun

Motiv för urval

Kring Emån finns stora våtmarksområden, strand och torrängar. Åns slingrande har gett alldeles speciella förutsättningar för natur- och kulturlandskapet. Hela området längs Emån bör ses som ett enda sammanhängande område. Det är just ån som sedan mycket lång tid tillbaka styrt kommunikationer, bebyggelsens planeringar, odlingslandskapets framväxt, fiske mm och utnyttjats för olika industriella ändamål.

Kuperat, brutet odlingslandskap. Klövdala by ligger kvar på den gamla bytomten, jämfört med lagaskiftes kartan från 1827–28. Båda mangårdsbyggnaderna är exteriört mycket välbevarade. Den ena är en tvåvånings knuttimrad byggnad från 1700-talets slut, den andra har förutom fungerat som manbyggning varit gästgivaregård. Strax norr om byn finns ett hembygdsmuseum med ditflyttade byggnader (Länsstyrelsen, 1988, s 239).

ODLINGSLANDSKAPETS NATUR- OCH KULTUR- MILJÖVÄRDEN

Bevarandeprogrammet liksom åtgärdsprogrammet har förankrats i länsstyrelsen på sådant sätt att det utgör beslutsunderlag vid vägning mellan bevarandebeståndet och andra intressen angående nyttjande av jordbruksmark (nedläggning, omläggning, exploateringsföretag etc). Bevarandeprogrammet kommer att antagas av länsstyrelsens styrelse. Åtgärdsprogrammet kommer att antagas av länsstyrelsen endast i den del som berör länsstyrelsens ansvarsområde (Länsstyrelsen 1995, s 6).

Här följer en lista över de områden som länsstyrelsen tar upp i sitt

bevarandeprogram. Som titeln antyder tar programmet upp både natur- och kulturmiljövärden men här kommer endast kulturmiljövärdena att redovisas.

Kulturmiljövärden i Jönköpings län

Objekt nr: 69 Alseda

Alseda är en by belägen i Emådalen och utgör ett stort och mångformigt landskap. Betesmarkerna ligger perifert i byn. Vid Emån betas strandängarna. Intill kyrkan från 1774 finns en medeltida tiondebod i sten med tjärat spåntak bevarad. Här förvarades den skattiondeskatten i äldre tid. Andra viktiga byggnader i Alsedas kulturmiljö utgörs av kyrkstallarna, prästgården, hembygdsgården, Klockaregården (Länsstyrelsen 1992, s 34).

Se även Kulturhistorisk utredning 1989, nr 1–6 s 44–47.

Objekt nr: 72 Repperda

Repperda by ligger i ett flackt odlingslandskap med åker- och betesmarker. Byn är riksintresse för kulturminnesvården och hyser många intressanta inslag. Mest iögonfallande är byns monumentala stengärdesgårdar som kantar landsvägen och torde ha få motsvarigheter i Småland. Dessa magnifika stenmurar är ett resultat av 1860-talets nödhjälpsarbeten. I landskapet finns flera fornlämningar bland annat en milstolpe, en runsten och ett större gravfält med 13 högar, 45 rösen och 80 stensättningar. Flera av byns byggnader är välbevarade och vackra. Repperda Persgård 7:6 har tidigare varit ett gästgiveri (Länsstyrelsen 1992, 36).

Se även Kulturhistorisk utredning 1989, nr 6 s 41.

Objekt nr: 73 och 74 Emån vid Ådala–Tälläng

Ett kulturhistoriskt ytterst intressant område. Åängarna vid Emån har mycket lång kontinuitet som fodermarker. En del av området betas medan en del fortfarande hävdas med slätter. Slättermarken torde ha en flertusenårig kontinuitet. Ängslador i området vittnar om en utbredd ängskultur (Länsstyrelsen 1992, s 37).

Objekt nr: 79 Emån vid Karlsnäs

Intill Emån vid Karlsnäs finns betade och slagna strandängar av ansevärd storlek. Sådana marker är idag mycket ovanliga. Karlsnäs utgör därför ett mycket intressant exempel på denna hävdform i södra Sverige. Ett antal ängslador finns i området (Länsstyrelsen 1992, s 41).

Objekt nr: 81 Skinnskälla–Harghult

Skinnskälla och Harghult är byar med väl samlad bebyggelse. Harg-

hult 1:4 är en tvillingstuga i två våningar från omkring 1800. Odlingslandskapet hyser stort inslag av odlingsrösen, stengärdesgårdar och tregärdesgårdar. I Skinnskälla finns exempel på hamlade träd (Länstyrelsen 1992, s 43).

Se även Kulturhistorisk utredning 1989, nr 290 s 221.

Kulturmiljövärden i Kalmar län

Objekt nr: 30. Klövdala

Exteriört välbevarade byggnader på gammal bytomt vid landsväg. Markngdsplas. Enstaka åkerholmar, allé, terrasseringar samt välbevarade trögärdesgårdar. I utmarken har flera bebyggelseämningar och kolbottnar registrerats (Länstyrelsen 1995, s 54).

Objekt nr: 31. Fröreda

Ganska blockig hagmark med öppen karaktär. Triviala rödvenängar dominerar fältskiktet tillsammans med tuvtåtelvuktängar. Välbevarade byggnader i spridd bymiljö. Spridd bymiljö med flera stora gårdar längs gamla landvägen, bl a Fröreda, Storegård (byggnadsminne). Välbevarade mangårdsbyggnader och gamla uthusbyggnader. I en av enkelstugorna finns handmålade tapeter och målningar från 1700-talet. Soldattorp tillhörande Aspelands kompani, Kungl Kalmarregimente ligger i byns västra del (Länstyrelsen 1995, s 54–55).

Objekt nr: 32. Järeda

Större sals- och tvåvåningsbyggnader samt enkeel- och parstugor; större delen välbevarade (Länstyrelsen 1995, s 54).

SAMMANFATTNING

En kulturhistorisk förstudie har utförts för en sträcka längs med väg 127. Beställare var Vägverket konsult, Affärsområde Sydöst. Förstudieområdet börjar strax öster om Alseda och fortsätter till Järnforsen vilket innebär att både Jönköpings och Kalmar län berörs. Inom Jönköpings län löper vägen genom Vetlanda kommun och inom Kalmar län löper vägen genom Hultfreds kommun. Den kulturhistoriska utredningen syftar till att redovisa och sammanfatta de kända kulturhistoriska värdena inom det aktuella området.

Till grund för rapporten ligger en byråmässig genomgång av arkiv, fornlämningsregister, äldre kartmaterial, litteratur samt fältbesiktning. Förstudieområdet som är ca 24 km långt och 1 km brett har visat sig innehålla kända forn lämningar och kulturlämningar från stenåldern och fram till historisk tid.

I stora drag kan det konstateras att lämningar från stenåldern i första hand har påträffats i den östra delen av förstudieområdet. Många av lämningarna från denna tid påträffas i närheten av vattendrag. Därefter sker en förskjutning av antalet kända forn lämningar västerut, fler och fler spår efter mänsklig aktivitet börjar också dyka upp i inlandsregionerna.

ÅTGÄRDSFÖRSLAG

I Vägverkets genomförandestudie för vägavsnittet, daterad 2003-05-15, framgår det att fyra olika alternativ beaktas. Beroende på vilket av alternativen som väljs kommer givetvis olika arkeologiska åtgärder att bli nödvändiga.

Nuvarande vägsträckning passerar genom flera kulturmiljöer, där lämningar värda att bevara t o m finns i vägens omedelbara närhet. Det innebär att även mindre justeringar av vägen inom vissa områden kan komma att kräva arkeologiska utredningar innan arbetet kan påbörjas.

I samband med ombyggnad av väg 127 föreslår läns museet att en informationsplats och parkeringsplats upprättas i Repperda by på södra sidan av vägen intill gravfältet (RAÄ 19) och runstenen där turister och vägtrafikanter kan erhålla information om bygden och Rikintresset Repperda, med bl.a. tre runstenar, gravfält, stenmurar, väg-historik m.m.

Likande turistinformationsplatser kan förslagsvis planläggas längs ytterligare någon plats längs aktuell vägsträckning i samråd mellan länsstyrelsen, Vägverket och läns museet. Vidare bör kontakter tas mellan de tre nämnda parterna innan den nu återfunna runstenen åter placeras ut.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Jönköpings läns museums dnr: 219/03
Beställare: Vägverket Region Sydöst
Rapportansvarig: Jan Borg & Nicholas Nilsson
Fältansvarig: Jan Borg & Nicholas Nilsson
Fältpersonal: Jan Borg & Nicholas Nilsson
Fältarbetstid: 030828
Län: Jönköpings och Kalmar län
Kommun: Hultsfred och Vetlanda kommuner
Socken: Alseda, Skirö, Ökna socken
Belägenhet: Ekonomiska kartans blad

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

REFERENSER

TRYCKTA KÄLLOR

- Axelsson, R. & Rahmqvist, S. 1999. *Aspeland, Sevede, Tuna län. Det medeltida Sverige. Småland*. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Dederling, C. 2001. *Kulturhistoria ur dimma. Emåns avrinningsområde*. Kalmar.
- Engman, F. 2003. *Gasprojekt i Mellansverige. Från Segerstad i Gislaveds kommun till Torsvik i Jönköpings kommun*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2003:47. Jönköping.
- Frykman, M. 1981. *Fasta fornlämningar och förhistoriska miljöer 2. Översiktlig fornlämningsanalys Jönköpings län*. Riksantikvarieämbetet Fornminnesinventering PM och arbetshanlingar 1981:21.
- Kulturhistorisk utredning. Vetlanda kommun*. 1989. Jönköpings läns museum, rapport nr 18. Växjö.
- Länsstyrelsen. 1988. *Kulturmiljövårdens riksintressen. Kalmar län*. Meddelande 1988:9. Kalmar.
- Länsstyrelsen. 1992. *Bevarandeprogram för odlingslandskapets natur- och kulturmiljövården. Del 2: Beskrivningar och kartor. Vetlanda kommun*. Meddelande 9/92. Jönköping.
- Länsstyrelsen. 1995. *Odlingslandskapet i Kalmar län – Bevarandeprogram*. Meddelande 1995:24 Kalmar.
- Länsstyrelsen. 1996. *Kulturmiljövårdens riksintressen. Jönköpings län*. Meddelande 4/96. Jönköping.
- Löthman, L. 1988. Förhistoriska lämningar. *Bebyggelse och kulturlandskap*. Regionalt kulturminnesvårdsprogram för Jönköpings län, del 1. Jönköping.
- Löthman, L & Varenius, B. 1987. Förhistorien. *Jönköpings läns historia*. Småländska kulturbilder 1986–87. Jönköping.
- Nordin, S. 1995. *Underlag och anvisningar för upprustning av Milstolpar i Kalmar län*. Länsstyrelsen i Kalmar län, kulturmiljöenheten.
- Persson, C. 1997. Mesolitikum i Jönköpings län. *Det nära förflutna – om arkeologi i Jönköpings län*. Småländska kulturbilder 1997. Jönköping.
- Rosberg, A. 1994a. *En jägarstenåldersboplats vidjärnsjön. Del av fornl. 148, Järeda sn, Hultsfreds kn, Småland*. Arkeologisk förundersökning och undersökning. Kalmar läns museum. Rapport 1994:5. Kalmar.
- Rosberg, A. 1994b. *Fröreda 6:1, Jöreda sn, Hultsfreds kn, Småland*. Arkeologisk förundersökning. Kalmar läns museum. Rapport 1994:7. Kalmar.
- Rosberg, A. 1994c. *Mesolitiska boplatser vidjärnsjön. Fornlämning*

nr 165, Järeda sn, Småland. Kalmar läns museum. Rapport 1994:12. Kalmar.

- Varenius, L., Gustavson, H. & Agertz, A. 2002. Guid till besöksvärda runstenar i Jönköpings län med kartöversikt och register. *Om runstenar i Jönköpings län*. Småländska kulturbilder 2002. Värnamo.
- Vestbö, A. 1994:1. *Kulturhistorisk förstudie av Länsväg 127 genom Alseda sockencentrum, Alseda socken, Vetlanda kommun*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 1994:22. Jönköping.
- Vestbö, A. 1994:2. *Arkeologisk utredning av ny sträckning för väg 127 förbi Alseda kyrka, Vetlanda kommun*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 1994:31. Jönköping.
- Vestbö-Franzén, A. 1997. Aspekter på odling. Jordbruk och odlingslandskap i Jönköpings län under förhistorisk tid och medeltid. *Det nära förflutna – om arkeologi i Jönköpings län*. Småländska kulturbilder 1997. Jönköping.

OTRYCKTA KÄLLOR

- Björkman, L. 2000. *Pollenanalys av en lagerföljd från Alseda. Arbetsrapport sammanställd av Leif Björkman och Joachim Regnell 2000-12-14*.
- Nordström, M. d nr 236/99 under rapport. Jönköpings läns museum.

ARKIV

- F-Topo. Medeltida belägg och äldsta kamerala belägg. Databas vid Jönköpings läns museum, upprättad av Jan Agertz. Jönköping.
- Kalmar läns museums arkiv. Kalmar.
- Jönköpings läns museums arkiv. Jönköping.
- Lantmäteriets forskningsarkiv, Gävle.
- Lantmäteriets forskningsarkiv, Jönköping.

KARTUNDERLAG

- Geomertisk jordbok. Repperda by 1645, akt E4: 126, 127.
- Repperda LS 1844–47. Alseda Akt 63.

FIGURFÖRTECKNING

Figur 1. Utdrag ur Blå kartans blad 64 med skala 1:100 000. De mörka partierna på kartan visar det ungefärliga undersökningsområdet.

Figur 2. Utdrag ur Geometrisk jordebok över Repperda by från 1645. Excerpterad och rektifierad av Fredrik Engman. Skala 1:10 000.

Figur 3. Utdrag ur Repperda LS 1844–47. Alseda Akt 63. Excerpterad och rektifierad av Fredrik Engman. Skala 1:10 000.

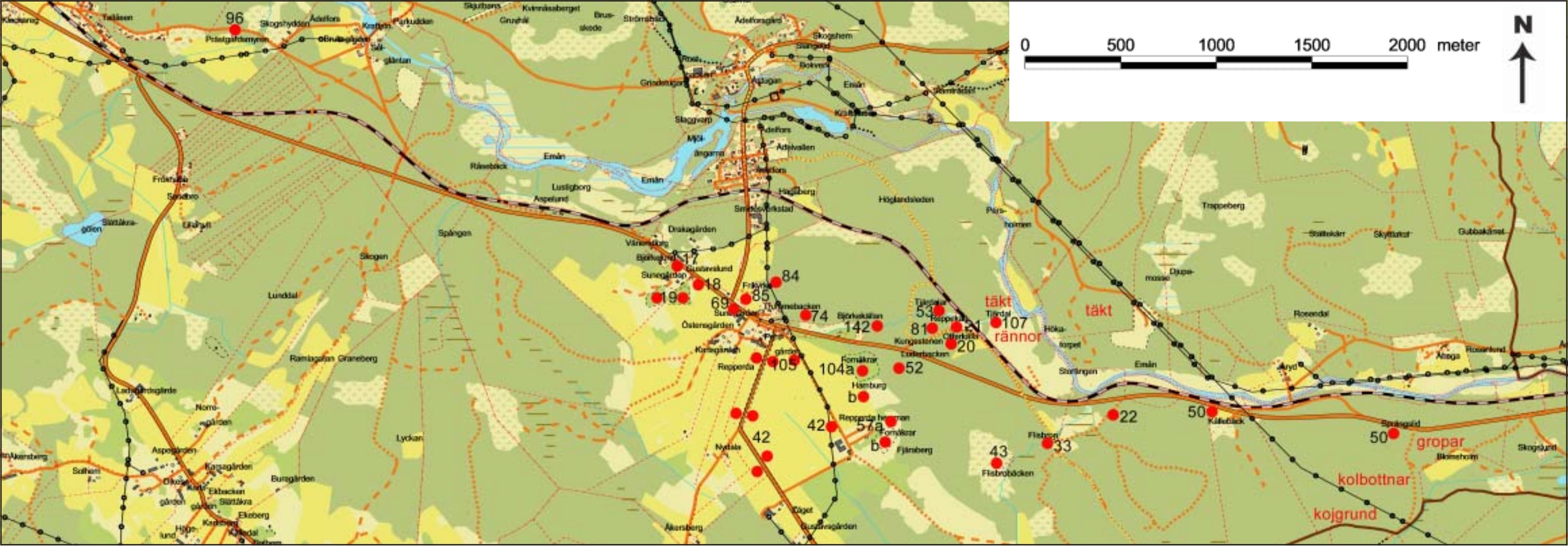
Figur 4. Utdrag ur Ekonomiska kartan 6F 2e. Efter Länsstyrelsen 1996, s 77. Skala 1:30 000.

BILAGEFÖRTECKNING

Bilaga 1a. Undersökningsområdets västra del i Vetlanda kommun. Skala 1: 20 000.

Bilaga 1b. Undersökningsområdets östra del i Vetlanda kommun. Skala 1: 20 000.

Bilaga 1c. Undersökningsområdet i Hultsfreds kommun. Skala 1:20 000.

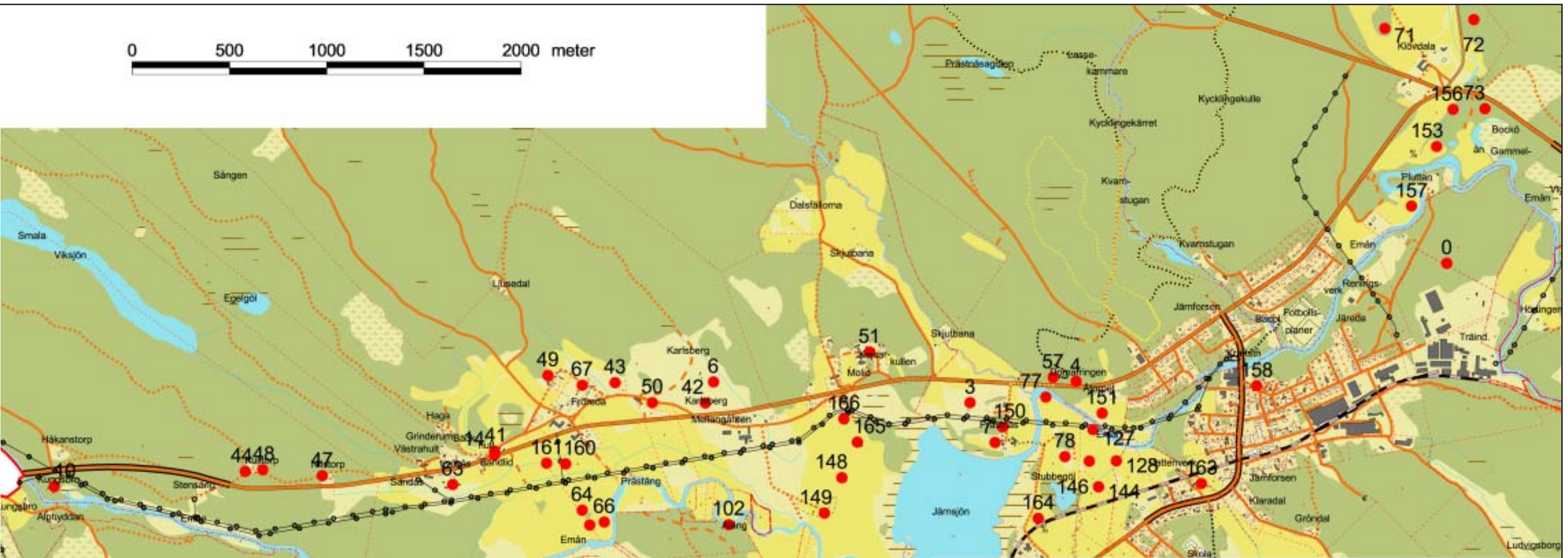

Raä/fornlämnings nr	Typ av fornlämning	Status	Avstånd till nuvarande vägsträckning, ca	Fastighet	Socken	Ekonomiska kartans blad
96	Milstolpspostament samt uppg om torplämning	Fast fornl resp fast fornl?	450 m	Alseda 2:41	Alseda	6F 3d
17	Milstolpe	Fast fornl	10 m	Repperda 1:4	Alseda	6F 2e
18	Runsten	Fast fornl	Intill väggkant	Repperda 1:4	Alseda	6F 2e
19	Gravfält	Fast fornl, fornvårdsobj 50	Minsta avstånd 50 m	Repperda 1:4 Repperda 1:15	Alseda	6F 2e
69	Fyndplats för runstensfragment			Repperda 1:15	Alseda	6F 2e
84	Plats med namn och tradition, Trummebacken	Kulturlämning	150 m	Repperda 13:1	Alseda	6F 2e
85	3 objekt. Häll med namn och tradition, Torgstenen. Plats för saltetersjudin. Stenkällare.	Fast fornl. Fast fornl? Kulturlämning	50 m	Repperda 13:1	Alseda	6F 2e
74	Stenvallar samt röjda ytor. Även uppgifter om husgrund samt stensködd väg.	Fast fornl?	100 m	Repperda 13:1	Alseda	6F 2e
105	Gästgivargård, uppgift om tingshus	Kulturlämning	100 m	Repperda 7:2	Alseda	6F 2e
42	Stenmurar	Fast fornl	Minsta avstånd 30 m		Alseda	6F 2e
104a och b	a) fossil åkermark b)åker med namn	a)fast fornl b) kulturlämning	a)30 m b)170 m	Repperda 13:1	Alseda	6F 2e
142	Källa med namn, Björkakällan	Kulturlämning	80 m	Repperda 13:1	Alseda	6F 2e
52	Plats med namn och tradition, Luderbacken	Kulturlämning	60 m	Repperda 13:1	Alseda	6F 2e
57a och b	a)fossil åkermark b)plats med namn, Fjärberg	a)fast fornl b)kulturlämning	a)400 m b)350 m	Repperda 13:1	Alseda	6F 2e
81	Naturföremål med namn och tradition, Kungsstenen	Kulturlämning	150 m	Repperda 13:1	Alseda	6F 2e

Raä/fornlämnings nr	Typ av fornlämning	Status	Avstånd till nuvarande vägsträckning, ca	Fastighet	Socken	Ekonomiska kartans blad
53	Tjärdalar	Fast fornl?	270 m	Repperda 13:1	Alseda	6F 2e
20	Offerkälla	Fast fornl	140 m	Repperda 13:1	Alseda	6F 2e
21	Runsten	Fast fornl	200 m	Repperda 13:2	Alseda	6F 2e
107	Tjärdal	Fast fornl?	320 m	Repperda 13:1	Alseda	6F 2e
	Täkt	Kulturlämning	380 m	Repperda 13:1	Alseda	6F 2e
	Rännor	Kulturlämning	330 m	Repperda 13:1	Alseda	6F 2e
	Täkt	Kulturlämning	180 m	Åmmaryd 4:2, Åmmaryd 4:3	Alseda	6F 2e
43	Industrilämning efter kvarn och såg	Kulturlämning	320 m	Repperda 13:1	Alseda	6F 2e
33	Stenvalvsbro, Flisbron	Fast fornl	180 m	Repperda 13:1	Alseda	6F 2e
22	Milstolpe	Fast fornl	60 m	Repperda 8:4	Alseda	6F 2e
50	Torplämning, Källeback	Kulturlämningar	10 m	Repperda 7:4	Alseda	6F 2e
50	Torplämning, Sprängslid	Kulturlämning	50 m	Repperda 7:5	Alseda	6F 2e
	Kolbottnar samt kojgrund	Kulturlämningar	280 m	Repperda 7:5	Alseda	6F 2e
	Gropar	Fast fornl?	80 m	Repperda 7:5	Alseda	6F 2e

Rää/fornlämnings nr	Typ av fornlämning	Status	Avstånd till nuvarande vägsträckning, ca	Fastighet	Socken	Ekonomiska kartans blad
23	Milstolpe	Fast fornl	3 m	Repperda 7:4	Alseda	6F 2f
50	Torplämning, Åsen	Kulturlämning	230 m	Ämmaryd 1:6	Ökna	6F 2f
	Röjningsrösen	Fast fornl?	470 m	Skönberga 1:23	Skirö	6F 2f
50	Torplämning, Borgen	Kulturlämning	370 m	Gatu 1:2 - 1:5	Skirö	6F 2f
	Kolbottnar	Kulturlämning	110 m	Repperda 1:15	Alseda	6F 2f
24	Milstolpe	Fast fornl	2 m	Repperda 8:1	Alseda	6F 2f
	Kolbotten	Kulturlämning	20 m	Repperda 8:1	Alseda	6F 2f
50	Torplämning, Ljunganäs	Kulturlämning	380 m	Gatu 1:2 - 1:5	Skirö	6F 2f
50	Torplämning, Skumningen	Kulturlämning	500 m	Gatu 1:2 - 1:5	Skirö	6F 2f
	Kolbottnar	Kulturlämning	150 m	Repperda 1:15	Alseda	6F 2f
	Täkter	Kulturlämning	10 m	Repperda 1:4	Alseda	6F 2f
26	Bebyggelselämning, Ångarp	Kulturlämning	150 m	Kvill 1:125	Ökna	6F 3g
27	Milstolpe	Fast fornlämning	2 m	Kvill 1:117	Ökna	6F 3g

Raä/fornlämnings nr	Typ av fornlämning	Status	Avstånd till nuvarande vägsträckning, ca	Fastighet	Socken	Ekonomiska kartans blad
10	Stenvalvsbro	Fast fornlämning	30 m	Fröreda 6:1	Järeda	6F 2g
44	Sentida torpställe	Kulturlämning	50 m	Fröreda 6:1	Järeda	6F 2g
48	Väghållningssten	Fast fornlämning	70 m	Fröreda 2:18	Järeda	6F 2g
47	Väghållningssten	Fast fornlämning	50 m	Fröreda 6:1	Järeda	6F 2g
63	Fyndplats för stenyxa	Kulturlämning	100 m	Fröreda 2:11	Järeda	6F 2h
14	Milstolpe	Fast fornlämning	30 m	Fröreda 2:11	Järeda	6F 2h
41	Sentida torpställe	Kulturlämning	130 m	Fröreda 2:11	Järeda	6F 2h
161	Fyndplats för tjocknackig yxa	Kulturlämning	100 m	Fröreda 2:10	Järeda	6F 2h
160	Fyndplats för skfthålsyxa	Kulturlämning	120 m	Fröreda 2:10	Järeda	6F 2h
64	Fyndplats för flintdolk	Kulturlämning	350 m	Fröreda 2:10	Järeda	6F 2h
65	Fyndplats för stenyxa	Kulturlämning	430 m	Fröreda 2:10	Järeda	6F 2h

Raä/fornlämnings nr	Typ av fornlämning	Status	Avstånd till nuvarande vägsträckning, ca	Fastighet	Socken	Ekonomiska kartans blad
66	Fyndplats för stenyxa	Kulturlämning	430 m	Fröreda 2:10	Järeda	6F 2h
49	Sentida torpställe, Kalvhagsbacken	Kulturlämning	280 m	Fröreda 6:1	Järeda	6F 2h
67	Område med byggnader och husgrunder	Kulturlämning	150 m	Fröreda 7:3	Järeda	6F 2h
43	Sentida backstuga, Sanden	Kulturlämning	170 m	Fröreda 6:1	Järeda	6F 2h
50	Fyndplats för stenyxa	Kulturlämning	50 m	Fröreda 1:29	Järeda	6F 2h
42	Sentida torpställe, Karlsberg	Kulturlämning	50 m	Fröreda 6:1	Järeda	6F 2h
6	Stensättning	Fast fornlämning	120 m	Fröreda 6:1	Järeda	6F 2h
51	Sentida backstuga, kejsarkullen	Kulturlämning	150 m	Fröreda 1:36	Järeda	6F 2h
57	Sentida garveri	Kulturlämning	30 m	Prästnäs 1:1	Järeda	6F 2h
4	Område med namn och tradition, Domarringen	Kulturlämning	50 m	Prästnäs 1:5	Järeda	6F 2h